

dr hab. Małgorzata Makiewicz, prof. APS

Kierownik Katedry Pedagogiki Małego Dziecka

Instytut Wspomagania Rozwoju Człowieka i Edukacji

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Recenzja dysertacji mgr Krzysztofa Handkiewicza „Kształcenie i rozwój zawodowy fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech” przygotowanej pod kierunkiem dra hab. Mariusza Drużbickiego, prof. UR.

Przedstawiona do oceny dysertacja podejmuje temat ważny i aktualny. Naukowe rozważania wokół przygotowania i doskonalenia zawodowego w zakresie fizjoterapii w Polsce i w Niemczech należy docenić zarówno z perspektywy toczących się w naszym i w innych krajach dyskusji na ten temat, jak również biorąc pod uwagę pedagogiczną refleksję wokół problematyki porównywania systemów kształcenia w obu krajach. Rosnąca liczba absolwentów kierunków fizjoterapeutycznych oraz uczestników szkoleń specjalistycznych i kursów stanowi odpowiedź na coraz większe zapotrzebowanie starzejącego się, przepracowanego i schorowanego społeczeństwa. Wydłużenie czasu życia, choroby cywilizacyjne, stres, niewłaściwe proporcje pomiędzy pracą a wypoczynkiem, a w ostatnich miesiącach również globalne zagrożenia przyczyniają się większej dbałości o zdrowie, a zatem również podnoszą atrakcyjność i społeczną użyteczność zawodu fizjoterapeuty. Wszelkie działania zmierzające do poprawy systemu kształcenia i doskonalenia zawodowego fizjoterapeutów zasługują na uznanie. Dlatego, wyznaczona do roli recenzenta przez Radę Naukową Kolegium Nauk Medycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego w Rzeszowie uchwałą z dnia 15.10.2020r., z zainteresowaniem przeczytałam rozprawę autorstwa mgr Krzysztofa

Handkiewiczza i przeprowadziłam niniejszą ocenę. Promotorem w przewodzie doktorskim jest dr. hab. Mariusz Drużbicki, prof. UR, a promotorem pomocniczym dr hab. Agnieszka Guzik prof. UR.

Przedstawiona do recenzji dysertacja liczy 216 stron. Składa się ze wstępu, wykazu zastosowanych skrótów, trzech obszernych rozdziałów, zakończenia, streszczenia w j. polskim i w j. angielskim, spisu bibliograficznego oraz aneksu, w skład którego weszły: spis 39 tabel i 76 rycin zawartych w pracy oraz narzędzie badawcze w wersji polsko i niemieckojęzycznej. Bogata bibliografia liczy 163 pozycje, w tym 68 obcojęzycznych (głównie w języku niemieckim i angielskim). Budowę rozprawy oceniam poprawnie. Struktura pracy jest przejrzysta, logicznie spójna, język poprawny. Bardzo dobrze dobrana literatura wskazująca na szerokie zainteresowania Doktoranta oraz na dobre rozeznanie w aktualnym piśmiennictwie z zakresu tematycznego rozprawy. Niezaprzeczalnym walorem przedstawionej do oceny dysertacji jest połączenie dyskursu naukowego z realną praktyką i doświadczeniem zawodowym Doktoranta. Poruszana problematyka wypływa z Jego osobistych doświadczeń i zainteresowań. Uważam, że rozprawa może zostać wykorzystana w procesie modyfikacji programów kształcenia fizjoterapeutów zarówno w Polsce jak również w Niemczech i w ten sposób przyczynić się do wzbogacenia i poprawy niektórych elementów systemów kształcenia i doskonalenia zawodowego.

Rozdział pierwszy – „Zarys ustaleń teoretycznych dotyczących fizjoterapii w Polsce i Niemczech” składa się z czterech części, w których kolejno zostały omówione zagadnienia dotyczące: uwarunkowań historycznych i filozoficznych związanych z fizjoterapią (1.1), specyfiką zawodu fizjoterapeuty w Polsce i w Niemczech (1.2), systemów kształcenia (1.3) i doskonalenia zawodowego fizjoterapeutów (1.4) w obu krajach.

Doktorant zarysował historyczne źródła współczesnej fizjoterapii, przytoczył pierwsze sposoby leczenia schorzeń za pomocą niskich temperatur, różnorodne formy ruchu, pozycji statycznych, ułożeniowych, stosowanie wyciągów, ćwiczeń gimnastycznych i masażu. Powołując się na literaturę podał przykłady tego typu działań w starożytnych Chinach, Egipcie, Persji i Grecji. Podał przykłady stosowania przez Hipokratesa kuracji klimatycznych, diet, kąpiel, masażu, spacerów oraz ćwiczeń gimnastycznych, które można uznać za działania prekursorskie w stosunku do dzisiejszej fizjoterapii. Następnie w syntetyczny sposób omówił rozwój nauki w obszarze anatomii i fizjologii oraz doskonalenie narzędzi wspomagających (np. pętli wyciągowej) i gimnastyki leczniczej w epoce Renesansu. Podkreślił rolę Laurenta Jouberta w zakresie uzupełnienia programu studiów medycznych o gimnastykę leczniczą na

Uniwersytecie w Montpellier, przytoczył osiągnięcia Francisa Glissona w obszarze fizjologii ruchu. Następnie przedstawił przykładowe osiągnięcia polskiego lekarza z przełomu XVI w., prekursora gimnastyki leczniczej Wojciecha Oczko. Kolejny przytoczony w dysertacji polski lekarz i filozof to Sebastian Petrycy. W tym miejscu zwracam uwagę na usterkę (Petrycy a nie Patrycy), którą traktuję jako na drobny błąd literowy. Następnie przytoczone zostały podstawy terminologiczne rozprawy. Definicja fizjoterapii jako kompleksowego procesu mającego na celu przywrócenie pacjenta do maksymalnie możliwej sprawności (J. Aleksandrowicz), rozważania na temat relacji pomiędzy fizjoterapią a rehabilitacją.

Doceniam poruszony i rozbudowany w dalszych częściach dysertacji, ważny wątek, związany z trzema stanowiskami wobec celu i zakresu fizjoterapii. Stanowiska te, zwane modelami (biomedycznym, humanistycznym i holistycznym) zostały omówione i poddane krytyce z uwzględnieniem sądów prezentowanych w literaturze, jak również własnych spostrzeżeń doktoranta opartych na własnej praktyce fizjoterapeutycznej. Z przedstawionej krytyki wyłania się identyfikacja doktoranta z modelem holistycznym, który uwzględnia łączenie wiele aspektów funkcjonowania człowieka: cielesnego, psychicznego, duchowego, społecznego. Wybór tego modelu, uwzględniającego szeroki zakres oddziaływania pomiędzy fizjoterapeutą a pacjentem, wysoką jakość techniczną prowadzonej terapii, wymiar społeczny oraz poszanowanie autonomii pacjenta, uważam za słuszny.

Podrozdział 1.2 stanowi charakterystykę zawodu fizjoterapeuty w Polsce i w Niemczech. Kolejno przedstawiono w nim transformację rynku pracy oraz wynikające z tej zmiany wymagania i oczekiwania wobec fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech, jak również nakreślono perspektywę europejską tego zawodu. W dalszej części opisano uregulowania prawne wykonywania tego zawodu w Polsce i w Niemczech, co stanowi dobrą podstawę do omówienia organizacji systemów kształcenia obowiązujących w obu krajach w podrozdziale 1.3. autor następnie odniósł się do Europejskich Ram Kwalifikacji oraz szczegółowo opisał systemy kształcenia w Polsce i w Niemczech. Następnie szczegółowo przedstawił system szkolnictwa wyższego w obu krajach.

Ostatni podrozdział teoretyczny (1.4) poświęcony został analizie systemu doskonalenia zawodowego fizjoterapeutów. Autor omawia w nim kolejno: kompetencje i kwalifikacje zawodowe, model kompetencyjny fizjoterapeuty w perspektywie europejskiej, uwarunkowania kariery zawodowej fizjoterapeutów zwracając szczególną uwagę na kształcenie podyplomowe.

Do tych części dysertacji nie mam uwag. Uważam, że materiał badawczy zgromadzony został w sposób rzetelny. Chciałabym w tym miejscu zaznaczyć pewien niedosyt czytelnika związany z wąskim i raczej wybiórczym opracowaniem wątków historycznych. Doktorantowi chciałabym postawić następujący problem: jakie podstawy współcześnie rozwijającej się fizjoterapii można odnaleźć w Średniowieczu? Chciałabym przy tym zaznaczyć, że treści przedstawione w rozdziale pierwszym rozprawy stanowią wystarczającą podstawę do opracowania planu badawczego.

Rozdział drugi zawiera opis projektu badawczego. W pierwszej jego części w sposób poprawny przedstawione zostaje uzasadnienie podjęcia badań. Sformułowany główny problem badawczy dotyczy podobieństw i różnic w kształceniu i rozwoju zawodowym fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech. W pracy zostały określone następujące szczegółowe problemy badawcze:

1. Sprawdzenie spójności systemów kształcenia fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech oraz określenie charakteru występujących różnic,
2. Porównanie sytuacji zawodowej fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech ze szczególnym uwzględnieniem możliwości podjęcia zatrudnienia w publicznym i prywatnym sektorze usług medycznych.
3. Zbadanie możliwości rozwoju zawodowego i określenie perspektyw kariery zawodowej fizjoterapeutów z Polski i z Niemiec oraz określenie głównych przyczyn występowania różnic.

Przedmiotem podjętych przez autora badań jest specyfika, podobieństwa i różnice występujące w przygotowaniu i doskonaleniu w zawodzie fizjoterapeuty w Polsce i w Niemczech. Autor poprawnie sformułował, a następnie zrealizował cel badawczy, którym było wzbogacenie wiedzy teoretycznej dotyczącej przygotowaniu i doskonaleniu w zawodzie fizjoterapeuty, analiza systemu szkolenia przed i podyplomowego, oraz ścieżek rozwoju zawodowego i kariery fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech. Określił również zamierzenia użyteczne obejmujące opracowanie zestawu postulatów dotyczących kształcenia i doskonalenia zawodowego fizjoterapeutów oraz następujące cele szczegółowe: określenie struktury i specyfiki systemu kształcenia fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech, ocenę sytuacji zawodowej fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech, określenie ścieżki kariery zawodowej fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech i określenie możliwości rozwoju zawodowego fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech.

Na podstawie poznanej literatury sformułowane zostały robocze hipotezy badawcze. Hipoteza główna brzmi: „Zakłada się występowanie różnic w systemach kształcenia, sytuacji zawodowej oraz możliwościach rozwoju zawodowego fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech”, a hipotezy szczegółowe wyrażają przypuszczenia w odniesieniu do postawionych problemów szczegółowych: Systemy kształcenia fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech nie są spójne, a główne różnice dotyczą poziomu i treści kształcenia przeddyplomowego i podyplomowego; Sytuacja zawodowa fizjoterapeutów z Niemiec jest znacznie lepsza niż fizjoterapeutów z Polski szczególnie w zakresie możliwości zatrudnienia zarówno w publicznym jak i prywatnym sektorze usług medycznych; Możliwości rozwoju zawodowego i ścieżki kariery zawodowej fizjoterapeutów z Polski i z Niemiec różnią się od siebie głównie z powodu odmiennych programów kształcenia zawodowego.

Przedstawiony w dysertacji plan badawczy jest poprawny, autor w jasny sposób zaprezentował zamierzenia oraz metody i techniki badawcze, które wybrał w celu rozwiązania postawionego problemu. Opisał i uzasadnił wybór metody dokumentacyjnej oraz sondażu diagnostycznego. Opisał samodzielnie przygotowany kwestionariusz ankiety składający się z 50 pytań, w tym 31 zamkniętych jednokrotnego wyboru oraz 19 pytań otwartych. Pytania obejmowały trzy bloki tematyczne uwzględniające: profil społeczno-demograficzny (11 pytań), profil oceny kształcenia zawodowego (23 pytania) oraz profil oceny rozwoju zawodowego i kariery zawodowej (16 pytań). Narzędzie zostało szczegółowo opisane, a oryginał w dwóch wersjach językowych zamieszczony w aneksie rozprawy. Podrozdział 2.5 zawiera opis zaplanowanych metod statystycznych (elementów statystyki opisowej oraz analizy różnicowej) oraz planowane elementy prezentacji i interpretacji danych (np. opis tabelaryczny, histogramy, krzywe liczebności). Autor zaplanował zastosowanie analizy różnicowej pomiędzy wybranymi średnimi wartościami zmiennych oraz zastosowanie testów parametrycznych (pyt. Nr 44 - 48) oraz analizy wieloczynnikowej w stosunku do odpowiedzi na pytania dotyczących profilu społeczno-demograficznego badanego (pyt. 2, 10) oraz pytań uwzględniających ocenę kształcenia zawodowego (pyt. 12, 13, 15- 17, 19, 23, 25,28, 47, 49). W dokładny sposób określił zasadę doboru próby badawczej przedstawiając poprawne wzory. Zastosował przytoczone formuły i obliczył liczebności prób badawczych fizjoterapeutów z Polski (594) i z Niemiec (595). W podrozdziale 2.6 autor przedstawił plan organizacji badań. W szczegółowy i skrupulatny sposób opisał sposoby dotarcia do poszczególnych fizjoterapeutów. Przedstawił rozkład geograficzny badanych osób z uwzględnieniem obu krajów, sposób uzyskania zezwoleń na badania oraz techniczne aspekty procesu organizacji badań.

W rozdziale trzecim omawianej dysertacji przedstawione zostały wyniki prowadzonych badań pilotażowych i właściwych w obszarach profilu społeczno-demograficznego badanych grup fizjoterapeutów, oceny kształcenia zawodowego oraz rozwoju zawodowego i kariery zawodowej. Przedstawiono szczegółowy raport z badań z uwzględnieniem czasu badań pilotażowych i właściwych. Przedstawiono informację o uzyskanej akceptacji Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego. Wyniki badań zaprezentowano w odniesieniu do profilu społeczno-demograficznego badanych grup fizjoterapeutów, oceny kształcenia zawodowego przez badane grupy fizjoterapeutów, rozwoju zawodowego i kariery zawodowej. W numerowaniu poszczególnych podpunktów rozdziału trzeciego spostrzegłam brak punktu 3.2. To drobna usterka, gdyż dotyczy ona tylko nazwy podrozdziału a nie jego treści. Podrozdział 3.3 zawiera analizę wyników badań na próbach reprezentatywnych w odniesieniu do trzech problemów badawczych. Wyniki przedstawiono bardzo starannie i dokładnie. Zajęły one prawie 40 stron. Analiza i dyskusja zajęły kolejne 70 stron.

Wyniki i analizy badań zostały dopełnione przez Doktoranta starannie przygotowaną dyskusją, w której na 18 stronach odniósł się do obszernej literatury międzynarodowej. Cytowane piśmiennictwo międzynarodowe jest aktualne, zostało poprawnie dobrane i dobrze wykorzystane. Dyskusja napisana jest poprawnie i ciekawie. Zawiera konfrontacje z rezultatami uzyskanymi przez innych badaczy oraz skrupulatne rozliczenie się z postawionych w tzw. części metodologicznej problemów.

Dyskusja zawiera rozważania na temat przygotowania teoretycznego i praktycznego fizjoterapeutów. Autor zwraca uwagę na edukację kliniczną, jako szczególnie istotną w przygotowaniu studentów fizjoterapii do pełnienia przez nich w przyszłości tego zawodu. W kontekście wybranego modelu holistycznego podkreśla znaczenie komplementarnego uwzględnienia praktyki, jak również właściwej podbudowy merytorycznej oraz podbudowy z zakresu filozofii i nauk społecznych. Odnosi się do, prezentowanych w publikacjach międzynarodowych, pożądaných u przyszłych fizjoterapeutów kompetencji w zakresie myślenia refleksyjnego, zdolności komunikacyjnych i dydaktycznych, kształtowania postaw interpersonalnych i kompetencji złożonych.

Przedstawiona do oceny praca doktorska zawiera rozwiązania wszystkich zakładanych problemów badawczych. Autor w wyniku przeprowadzonych analiz w znacznym stopniu potwierdził zakładane hipotezy, zbadał i opisał najistotniejsze czynniki wskazujące na

podobieństwa i różnice systemów kształcenia zawodowego fizjoterapeutów w Polsce i w Niemczech. Podkreślił uniwersalność obranego w części teoretycznej rozprawy modelu holistycznego jako przestrzeni wspólnej rozważań porównawczych. Autor spełnił również zakładany cel użyteczny formułując następujące postulaty mające na celu poprawę systemów kształcenia przyszłych fizjoterapeutów:

- zawód fizjoterapeuty nie powinien być sprowadzony do rangi szkoły zawodowej, co ma miejsce w niemieckim systemie kształcenia,
- niemiecki system kształcenia w zawodzie fizjoterapeutów powinien mieć bardziej zróżnicowaną strukturę, przyjęcie, takiego jak w Polsce i innych krajach, systemu opartego na kształceniu na poziomie wyższym i podyplomowym może przyczynić się do rozwoju i unowocześnienia kształcenia fizjoterapeutów, przykładowo postuluje się zwiększenie liczby godzin z terapii manualnej.
- wzorując się na polskim systemie kształcenia postuluje się w szkolnictwie niemieckim wprowadzenie możliwości specjalizowania się fizjoterapeutów, postuluje się zwiększenie w polskim systemie kształcenia liczby godzin praktyk zawodowych, zwiększyć w obu państwach liczbę godzin przeznaczonych na filozofię, socjologię oraz elementy kultury pedagogicznej,
- postuluje się również dokonanie korekty i podwyższenia zarobków fizjoterapeutów w Polsce oraz wprowadzenie systemu dofinansowania doskonalenia zawodowego (kursów specjalistycznych, sympozjów, seminariów, konferencji naukowych, dydaktycznych i praktycznych), a także zwiększenie środków finansowych przeznaczonych na badania naukowe z fizjoterapii w obu krajach.

Wniosek końcowy

Na podstawie analizy poszczególnych części rozprawy, zarówno teoretycznych, jak również części badawczych stwierdzam dobre posługiwanie się przez mgr Krzysztofa Handkiewicza wiedzą ogólną z nauk o zdrowiu jako dyscypliny naukowej. Doktorat zawiera oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego. Z przedstawionego i poprawnie rozwiązanego problemu badawczego wnioskuję, że Doktorant wykazał się dobrym przygotowaniem i umiejętnościami niezbędnymi w samodzielnym prowadzeniu pracy naukowej. Dlatego, biorąc pod uwagę zarówno stronę formalną jak i merytoryczną recenzowanej rozprawy doktorskiej, stwierdzam, że praca spełnia wymagania zawarte w art. 13

ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017r., poz. 1789). Jednocześnie zwracam się do Rady Naukowej Kolegium Nauk Medycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego w Rzeszowie z wnioskiem o dopuszczenie mgra Krzysztofa Handkiewicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Małgorzata Procińska
Warsawa, 26 listopada 2020r.